

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ

УДК 364.012-323.285

А. В. Дуля

ОСНОВНІ ЕТАПИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'ЯМ УЧАСНИКІВ АТО

Військовий конфлікт на Сході України призвів до значного збільшення кількості сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, зниження їх життєвого рівня та погіршення морально-психологічного стану. Тому виникає необхідність соціальної підтримки сімей учасників АТО.

Питання алгоритму соціальної роботи з сім'ями груп ризику розглядали такі вітчизняні науковці, як: О. Безпалько, З. Кияниця, Н. Лін, Н. Олексюк, Ж. Петрович, Р. Сімеона, В. Шахрай.

Дослідження різних аспектів соціальної підтримки сімей учасників бойових дій висвітлено у працях таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як: М. Андреса, М. Бріккела, Ю. Вітка, Н. Горюка, В. Горбунова, К. Гюста, С. Грен'єра, А. Карачевського, О. Масик, М. Рассело, Г. Циганенко та ін.

Метою статті є на основі аналізу наукових джерел з даної теми, визначено та охарактеризовано етапи надання соціальної підтримки сім'ям учасників АТО.

Вітчизняний вчений О. Безпалько розглядає соціальну підтримку, як систему заходів суб'єктів соціальної роботи спрямовану на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соціальних послуг [6, с. 180].

На основі аналізу нормативно-законодавчого поля та наукових джерел [1; 2] визначено, що підставою для надання державної соціальної підтримки є складні життєві обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може самостійно подолати. Така соціальна підтримка надається у грошовій та натуральній формах, а також у формі соціального обслуговування і призначена як для всього населення України загалом, так і для окремих категорій: малозабезпечених сімей, сімей з дітьми, інвалідів, дітей-інвалідів, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, переселенців, учасників АТО та членів їх сімей тощо.

Зарубіжні дослідники Н. Лін та Р. Сімеона визначають соціальну підтримку, як підтримку, яка доступна для людини через соціальні зв'язки з іншими окремими особами, групами та спільнотами [8; 9].

Слід зауважити, що соціальна підтримка є надзвичайно важливою

для підтримки фізичного та психічного здоров'я особистості. Соціальна підтримка високого рівня якості може підвищити стійкість до стресу та допомагає захиститися від психологічних травм, що є особливо необхідним у роботі з учасниками АТО, адже вони піддаються впливу травматичних подій.

Проаналізувавши наукові доробки [8; 9], ми визначили компоненти соціальної підтримки: сприймання підтримки (тобто переконання, що тебе підтримують); реальність підтримки та взаємність підтримки; мережа підтримки (можливість звернутися до тих, хто підтримає і допоможе); джерела підтримки (носії ролей (партнери, родичі та ін.).

Слід відзначити, що для учасників АТО та членів їх сімей необхідне усвідомлення того, що є люди, які їх підтримають. Підтримка та розуміння членами сімей один одного сприяє вдосконаленню сімейних відносин, покращенню морально-психологічної атмосфери у сім'ї та швидшій адаптації учасників АТО до мирного життя.

Відсутність даної підтримки, дефіцит міжособистісного спілкування, непорозуміння між учасником АТО та членами його сім'ї, а також конфлікти можуть призвести до погіршення психоемоційного стану в учасників АТО та членів їх сімей, соціальної дезадаптації учасників АТО та загострення в них симптомів посттравматичного стресового розладу.

Відповідно до цього, ми можемо стверджувати, що для ефективної соціальної підтримки сімей учасників АТО необхідно враховувати всі вище зазначені компоненти.

Соціальна підтримка сімей учасників АТО – це безперервний, гнучкий, динамічний процес відновлення власного потенціалу сімей. Тому що важливою умовою ефективності соціальної підтримки даних сімей є спеціально організована послідовність дій, яка спрямована на вирішення актуальних проблем та задоволення потреб всіх членів сімей учасників АТО.

Відповідно до вищезазначеного, ми можемо констатувати, що соціальна підтримка сім'ї відбувається у логічній послідовності, що може бути представлена в етапах. Зазвичай соціальна підтримка складається з 3-5 етапів. Найбільш поширена класифікація етапів соціальної підтримки сім'ї: підготовчий етап (вивчення ситуації, встановлення контакту і знайомства, діагностика, планування); етап реалізації (безпосереднє надання послуг, інтервенція); підсумковий етап (оцінка і припинення, стабілізація) [3, с. 41].

Вітчизняні науковці О. Безпалько, З. Кияниця, Ж. Петрочко виокремлюють такі етапи соціальної роботи з сім'ями: виявлення сімей зі складними життєвими обставинами; здійснення діагностування ситуації у сім'ї, її потреб та проблем; ухвалення рішення про необхідність надання комплексних соціальних послуг, планування спільних дій (соціальний супровід); надання соціальних послуг; оцінка проведеної роботи, припинення соціального супроводу [4, с. 191].

Іншу класифікацію дає В. Шахрай, який виділяє такі етапи соціальної роботи з сім'єю: діагностичний, проєктивний, організаторський, практично-діяльнісний, оцінка ситуації та стану клієнта й прийняття рішення про завдання та зміст програми з ним і членами його сім'ї [7, с. 283–284].

У свою чергу вітчизняний науковець Н. Олексюк виділяє чотири етапи соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців: інформаційно-аналітичний, прогностичний, спонукально-супровідний, відновно-реабілітаційний [5, с. 44–45].

На основі вивчення наукових доробок з даної проблематики, які представлені вище, ми визначили основні етапи соціальної підтримки членів сімей учасників АТО, які визначаються послідовності дій, виконання яких є запорукою ефективності соціальної підтримки. До них належить: етап збору інформації, прогнозування, етап впровадження, моніторингу та оцінки.

Перший етап – збір інформації. Його характерною особливістю вивчення ситуації в сім'ї: збір та аналіз інформації про всіх членів сім'ї; визначення актуальних проблем членів сім'ї. На цьому етапі важливим є здійснення психолого-педагогічного аналізу потенціалу сім'ї, визначення ресурсів та самостійності членів сімей учасників АТО у вирішенні проблем. Також здійснюється аналіз особливостей соціальної підтримки членів сімей учасників АТО та можливостей щодо надання сім'ям необхідної допомоги. Проводиться аналіз та узагальнення результатів оцінки. Кінцевим результатом першого етапу є оцінка потреб сімей учасників АТО.

На етапі прогнозування здійснюється розробка плану надання соціальної підтримки членам сімей учасників АТО, яка передбачає визначення пріоритетних цілей та завдань; моделювання засобів, форм та методів вирішення проблем; моделювання спільних дій мультидисциплінарної команди, фахівців та членів сім'ї учасників АТО на виконання плану. На цьому етапі важливим завданням є передбачення можливих результатів та труднощів надання соціальної підтримки даній категорії сімей.

Для етапу впровадження характерним є реалізація розробленого плану дій з метою вирішення проблем і задоволення потреб членів сім'ї учасників АТО. Основним завданням цього етапу є впровадження технології соціальної підтримки сім'ї учасників АТО, яка включає всі види соціальної підтримки: матеріальної, соціально-педагогічної, психологічної та правової підтримки. Для ефективного здійснення соціальної підтримки необхідним є мотивування членів сім'ї та їх активне включення у вирішення власних проблем. Відповідно до визначених на попередніх етапах проблем та потреб членів сімей учасників АТО можливе посередництво та представництво їх інтересів.

Моніторинг та оцінка – проводиться на кожному етапі соціальної підтримки й передбачає моніторинг наданої соціальної підтримки членам

сімей учасників АТО та оцінку досягнутого результату. Для даного етапу є характерним завершення надання соціальної підтримки якщо члени сімей учасників АТО більше її не потребують. Але в ході реалізації плану з надання соціальної підтримки можуть виникнути нові проблеми та потреби, що зумовлює необхідність коригування або розробки додаткового плану.

Отже, соціальна підтримка сімей учасників АТО – це не лише комплекс соціальних заходів, спрямованих на надання державних соціальних послуг даній категорії сімей, але й процес, який охоплює різні сфери життєдіяльності сімей учасників АТО та спрямовується на попередження або вирішення їх проблем.

Перспективами подальшого дослідження є розробка змістовно-технологічного забезпечення соціальної підтримки сімей учасників АТО.

Список використаної літератури

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 59. – 9 с. **2. Закон** України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991р. № 2011-XII [Електронний ресурс]. – Ресурс доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. **3. Зберегти** сім'ю : практич. посіб. із соціальної роботи із сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах / [авт.-упор. О. М. Мороз, Г. І. Постолук, Т. В. Семигіна, О. С. Шипіленко]. – К. : ЕКМО, 2008. – 160 с. **4. Інтегровані** соціальні служби: теорія, практика, інновації : навч.-метод. комплекс / [О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, З. П. Кияниця та ін.] ; за ред. І. Д. Зверевої, Ж. В. Петрочко. – К. : Фенікс, 2007. – 528 с. **5. Олексюк Н. С.** Організація соціально-педагогічного процесу в сім'ї військовослужбовця як важлива умова її позитивно спрямованої життєдіяльності / Н. С. Олексюк // Вісник Житомирського державного університету : зб. наук. пр. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – Вип. 46. Педагогічні науки. – С. 43–47. **6. Соціальна** педагогіка : мала енциклопедія / за ред. І. Д. Зверевої. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с. **7. Шахрай В. М.** Технології соціальної роботи : навч. посіб. [для студ. вузів] / Шахрай В. М. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 463 с. **8. Bambina A.** Online social support : the interplay of social networks and computer-mediated communication / Bambina A. – Youngstown : Cambria, 2007. – 268 p. **9. Southwick S. M.** The psychobiology of depression and resilience to stress: Implications for prevention and treatment / Southwick S., Vythilingam M., Charney S. – New York : Annu Rev Clin Psychol, 2005. – 255 p.

Дуля А. В. Основні етапи надання соціальної підтримки сім'ям учасників АТО

У статті проаналізовано поняття «соціальна підтримка». Визначено та охарактеризовано основні компоненти соціальної підтримки. У результаті теоретичного дослідження автором статті визначено та обґрунтовано

основні етапи надання соціальної підтримки сім'ям учасників АТО: збір інформації, прогнозування, впровадження, моніторинг та оцінка. Автором статті визначено що соціальна підтримка сімей учасників АТО – це не лише комплекс соціальних заходів, спрямованих на надання державних соціальних послуг даній категорії сімей, але й процес, який охоплює різні сфери життєдіяльності сімей учасників АТО та спрямовується на попередження або вирішення їх проблем.

Ключові слова: сім'ї учасників АТО, соціальна підтримка сімей учасників АТО, етапи соціальної підтримки сімей учасників АТО.

Дуля А. В. Основные этапы оказания социальной поддержки семьям участников АТО

В статье проанализировано понятия «социальная поддержка». Определены и охарактеризованы основные компоненты и важные аспекты социальной поддержки. В результате теоретического исследования автором статьи определены и обоснованы основные этапы оказания социальной поддержки семьям участников АТО: сбор информации, прогнозирование, внедрение, мониторинг и оценка. Автором статьи определено, что социальная поддержка семей участников АТО – это не только комплекс социальных мероприятий, направленных на оказание государственных социальных услуг данной категории семей, но и процесс, который охватывает различные сферы жизнедеятельности семей участников АТО и направляется на предупреждение или решение их проблем.

Ключевые слова: семьи участников АТО, социальная поддержка семей участников АТО, этапы социальной поддержки семей участников АТО.

Dulia A. Main Stages of Providing Social Support to the Families of ATO

This article analyzes the notion of «social support». It is described main components and important aspects of social support. As a result of theoretical research by the author of the article defined, that social support allows to increase stress resistance and helps to protect from psychological trauma, what is especially necessary in the work with antiterrorist operation participants', because they are affected by traumatic events. Defined and justified main stages of providing social support to the families of antiterrorist operation participants': information gathering, prognostication, introduction, monitoring and assessment. Author of the article determined that social support to the families of antiterrorist operation participants' – it is not only complex of social events, which aimed at the provision of public social services to this category of families, but and process, which covers different spheres of families' of antiterrorist operation participants' life and aims to prevent or solve their problems.

Key words: families of antiterrorist operation participants', social support to the families of antiterrorist operation participants', stages of providing social support to the families of antiterrorist operation participants'.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2018 р.
Прийнято до друку 01.03.2018 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Прошкін В. В.

УДК 37.013.42:159.922.76-056.49

Н. П. Краснова

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З КОРЕКЦІЇ
АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК
ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ**

Сучасний період розвитку українського суспільства характеризується радикальними соціально-економічними перетвореннями, трансформацією інституту сім'ї, ослабленням соціального контролю, скороченням дитячих неформальних кооперацій, розростанням мережі комп'ютерних ігор з віртуальними партнерами, зростанням агресивного інформаційного потоку засобів масової інформації. Зміни цілого ряду соціокультурних чинників розвитку і криза соціально-психологічних обставин призводить до безперервного зростання стресових ситуацій, інтенсивній і тривалій психоемоційній напрузі.

Ситуація, що склалася на Сході України, проведення Антитерористичної операції на Донбасі спричинило появу величезної кількості дітей внутрішньо переміщених осіб, біженців із зони бойових дій [2], даній категорії сімей потрібно пристосовуватися до нових умов життя, нового соціального та культурного оточення, нового міста чи селища, необхідно подолати страх, невіру, розпач, депресію та агресію, щоб продовжувати своє життя у нових умовах. Сім'ї внутрішньо переміщених осіб потребують уваги, допомоги і це в першу чергу стосується інформації про можливості отримання різних видів допомоги як у державних структурах, так і в громадських та волонтерських організаціях. Особливої уваги потребують діти. Адже саме вони найбільш боляче переживають кризові ситуації.

Експрес-оцінка соціально-психологічного стану дітей в Донецькій області, здійснена ЮНІСЕФ, виявила підвищений рівень стресу приблизно у чверті дітей віком 3–6 років, у кожній шостої дитини віком 7–12 років та чверті дітей віком 13–18 років. Причиною такого стану, передусім, є пережитий досвід дітей. Як свідчить дослідження, майже 40% дітей віком 7–12 років та більше половини дітей віком 13–18 років